

تبیین مسئولیت پذیری آموزشی معلمان بر اساس مولفه های هیجان تدریس

معصومه عزیزی^۱

صص ۱۵۷-۱۶۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف نقش مولفه های هیجان تدریس در مسئولیت پذیری شخصی معلمان انجام شد. روش پژوهش، همبستگی و جامعه آماری شامل کلیه دبیران دوره دوم متوسطه دبیرستانهای دولتی و غیر دولتی شهر زابل در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ بود (۴۳۵ نفر). نمونه ای در دسترس و به حجم ۳۰۰ نفر انتخاب و مقیاس های هیجان پذیری در تدریس ویلاویسنسو (۲۰۱۰) و مسئولیت پذیری شخصی لائورمن و کارابنیک (۲۰۱۳) را به صورت آنلاین تکمیل کردند. تحلیل های آماری با نرم افزار spss.21 نشان داد که هر چند هیجان تدریس به طور کلی قادر به پیش بینی مسئولیت پذیری آموزشی است (F(۲۷۱,۵)=۷/۶۳، p=۰/۰۰۶) اما فقط مولفه غرور و لذت میزان مسئولیت پذیری آموزشی معلمان را تبیین میکند (۰,۰۱، p=۳/۵۱). با توجه به این یافته هами توان گفت که هیجان پذیری مثبت معلمان در فرایند تدریس می تواند مسئولیت پذیری آنان را افزایش دهد.

کلیدواژه ها: نظام آموزشی، مسئولیت پذیری آموزشی، هیجان تدریس.

مقدمه

امروزه اعتقاد بر این است که مواجهه موفقیت آمیز معلمان در شرایط هیجانی، کیفیت مهارت‌های تدریس و یادگیر فراگیران را تحت تاثیر قرار می دهد. لذا، هیجان وجه جدایی ناپذیر فرایند تدریس بوده و فهم ماهیت کنشی هیجانات در بافت مدرسه و موقعیت یاددهی-یادگیری نکته قابل توجهی قلمداد میشود (هرناندز-اماروس و آرنآ-سولانو، ۲۰۱۷). هیجانپذیری به میزان انعطاف و تحمل هیجانی افراد در برابر رویدادها اطلاق می گردد (اکلند و برناتوم، ۲۰۲۰) و هیجان در فرایند تدریس برای معلم با نام هیجان پذیری در تدریس^۴ شناخته می شود. این مفهوم به عنوان هیجانی که به طور مستقیم با فعالیتهای تدریس رابطه داشته، تعریف شده و در ایجاد انگیزه، یادگیری و عملکرد تحصیلی دانش آموزان نقش غیر قابل انکاری دارد (رویتز، پورثویس و کومن، ۲۰۱۹) و به احساسات درونی شده ای اطلاق می گردد که فقط به واکنش های چهره ای و فیزیولوژیکی محدود نمی شود؛ بلکه ارتباط با دانش آموزان، والدین و سایر معلمان را نیز تحت تاثیر قرار می دهد (چن، ۲۰۱۶). ویلاویسنسیو^۵ (۲۰۱۱) معتقد است که هیجانات تدریس نقش بازخوردی، انگیزشی و بازدارنده را در کلاس درس ایفا نموده و هیجانات معلم در ایجاد انگیزش درونی و بیرونی دانش آموزان اهمیت دارد.

در مطالعات نیز ارتباط هیجان تدریس با انگیزش دانش آموزان تایید شده است (بکر، گوئتز و مورگر، ۲۰۱۴). به علاوه، نتایج پژوهشهای مختلف نشان می دهد که هیجانات معلمان بر فرسودگی و رضایت شغلی (آتماکا، ریزائوگلو، تارکدوگان و یایلی، ۲۰۲۰)، عزت نفس (لوبک، هاگنایوئر و فرنزل، ۲۰۱۸)، راهبردهای تنظیم هیجان (لاوی و اشت، ۲۰۱۸؛ جیانگ، وائراس، ولت و وانگ، ۲۰۱۶)، رفتارهای کلاسی و خودکارآمدی (هاشر و هاگنایوئر، ۲۰۱۶)، انتخاب شیوه تدریس (وانگ و ژنگ، ۲۰۲۰) و هویت حرفه ای (اکنر، ۲۰۰۸) آنان تاثیر دارد.

به باور روانشناسان تربیتی، هیجانات منفی معلمان منجر به تضعیف راهبردهای تدریس فعال شده و منجر به کاهش انگیزش درونی فراگیران برای یادگیری می گردد (بکر، گوئتز و مورگر، ۲۰۱۴). لذا، برخورداری معلمان از مهارت‌های مدیریت هیجان در موقعیت تدریس ضروری می باشد (فرنزل و همکاران، ۲۰۱۶). در مجموع، مرور شواهد تجربی نشان میدهد که در ایران، تحقیقات اندکی درباره هیجانات معلم انجام شده است؛

از سوی دیگر، احساس مسئولیت یکی از تأثیرگذارترین عوامل در فرایند تدریس بوده و به بیش معلمان نسبت به مسئولیتپذیری و موقعیتهایی که آنها را برای پذیرش مسئولیت شخصی نتایج احتمالی آماده میکند، اشاره مینماید (لائورمن و کارابنیک، ۲۰۱۳). تمرکز بر مسئولیتپذیری شخصی معلمان ممکن است نشان دهنده تلاشهای آموزشی و درسی آنان به منظور افزایش کیفیت تدریس با توجه به احساس مسئولیت پذیری باشد. نتایج مطالعات نشان داده معلمانانی که تغییر مثبت در اثربخشی آموزش را تجربه میکنند، مسئولیت پذیری بیشتری را

2. Hernández-Amorós, Urrea-olano
3. Eckland, Berenbaum
4. emotionality in teaching
5. Ruiters, Poorthuis, Koomen
6. Chen
7. Villavicencio
8. Becker, Goetz, Morger
9. Atmaca, Rızaoğlu, Türkdöğän, Yaylı
10. Lohbeck, Hagenauer, Frenzel
11. Lavy, Eshet
12. Jiang, Vauras, Volet, Wang
13. Hascher, Hagenauer
14. Wang, Zheng
15. O'Connor
16. Becker, Goetz, Morger
17. Lauer mann, F. Karabenick

برای نتایج مثبت یا منفی درباره یادگیری دانش آموزان ابراز میکنند. لذا مسئولیت پذیری شخصی معلمان به طور بالقوه مهارت‌های آموزشی، سلامت روان و عملکرد دانش آموزان را تحت تأثیر قرار میدهد (هالورسن، لی و اندرید؛ ۲۰۰۹).

تمرکز بر مسئولیت‌پذیری شخصی معلمان ممکن است نشان دهنده تلاش‌های آموزشی و درسی آنان به منظور افزایش کیفیت تدریس با توجه به احساس مسئولیت‌پذیری باشد (چگینی و لواسانی، ۱۳۹۷). مطالعه‌ای در زمینه هیجان معلم در کلاس و درگیری دانش آموزان، نظم و انضباط در کلاس درس و ارتباط بین فردی معلم و دانش آموز نشان داد که ارتباط بین فردی معلمان و دانش آموزان قویترین پیشبینی کننده مثبت برای شادی معلم و قویترین پیشبینی کننده منفی برای اضطراب معلم بود. لذا هیجان‌ها نه تنها به عنوان پیامد واکنش به محرک حاضر یا به خاطر آوردن حوادث گذشته است، بلکه همچنین در رابطه با حوادث احتمالی در آینده نیز ظاهر میشود (هاگنا؛ ۲۰۱۵). ارن (۲۰۱۳) نیز حاکی از این بود که بین هیجان‌های تدریس معلمان آینده نگر با احساس مسئولیت شخصی آنان رابطه وجود دارد. به طور کلی با توجه به نقش هیجان‌های تدریس معلمان در میزان مسئولیت‌پذیری آنان، مطالعه حاضر با هدف تبیین مسئولیت‌پذیری معلمان بر اساس هیجان تدریس انجام شد و این سوال اساسی مطرح گردید که مولفه‌های هیجان تدریس تا چه میزان قادر به پیش بینی میزان مسئولیت‌پذیری آموزشی معلمان می‌باشند؟

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از حیث هدف کاربردی و از منظر روش، همبستگی است. جامعه آماری شامل کلیه دبیران دوره دوم متوسطه دبیرستان‌های دولتی و غیر دولتی شهر زابل در نیم سال دوم سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ بود (۴۳۵ نفر: ۲۶۰ دبیر زن و ۱۷۵ دبیر مرد). تعداد ۳۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه در نظر گرفته شد. با توجه به تعطیلی محیط‌های آموزشی، مقیاس‌های هیجان‌پذیری تدریس و اعتیاد به اینترنت بصورت الکترونیکی طراحی و لینک مربوطه در گروه‌های دبیران دوره دوم متوسطه قرار داده شد. پس از جمع‌آوری داده‌ها به تعداد مورد نظر (۳۰۰ نفر) اطلاعات مربوط به ۲۴ آزمودنی به دلیل نقص، حذف گردید و در نهایت تحلیل‌های آماری بر روی داده‌های ۲۷۶ نفر آزمودنی (۱۶۴ دبیر زن و ۱۱۲ دبیر مرد) با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۱ انجام شد.

ابزارهای پژوهش:

۱. **مقیاس هیجان‌پذیری در تدریس:** این مقیاس توسط ویلاویسنسیو (۲۰۱۰) به منظور ارزیابی هیجان‌ها معلمین طراحی شده و با ۴۵ گویه هیجان‌ها مثبت و هیجان‌ها منفی را در پنج زیر مقیاس خشم و عصبانیت، غرور و لذت، احساس گناه و شرم، خستگی و آزرده‌گی در طیف ۵ درجه‌ای لیکرت (کاملاً مخالف=۱، تا حدی مخالف=۲، نظری ندارم=۳، تا حدی موافق=۴، کاملاً موافق=۵) میسنجد. نمره کل این پرسشنامه از ۴۵ تا ۲۲۵ متغیر می‌باشد. ویلاویسنسیو (۲۰۱۰) به منظور بررسی اعتبار این مقیاس از شیوه تحلیل عاملی تایید استفاده کرد و پایایی با ضریب آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰,۸۸ و برای هر یک از خرده مقیاس‌های خشم و عصبانیت ۰,۸۳، غرور و لذت ۰,۷۷، احساس گناه و شرم ۰,۸۰، خستگی ۰,۷۱ و آزرده‌گی ۰,۶۶ حاصل شده است.

۲. **مقیاس مسئولیت‌پذیری معلم:** برای ارزیابی احساس مسئولیت معلم از مقیاس احساس مسئولیت شخصی لارمن و کارابنیک (۲۰۱۳) استفاده شد. این مقیاس ۱۳ گویه با چهار خرده مقیاس احساس مسئولیت معلم برای انگیزش دانش آموزان، مسئولیت‌پذیری معلم برای موفقیت دانش آموزان، احساس مسئولیت معلم برای رابطه با دانش آموزان و مسئولیت‌پذیری برای تدریس بر اساس مقیاس لیکرت ۱۰ درجه‌ای (۱ = اصلاً احساس مسئولیت نمیکنم تا ۱۰ = کاملاً احساس مسئولیت میکنم) تنظیم شده است. در پژوهش چگینی و لواسانی (۱۳۹۷) روایی احرار و پایایی ۰,۷۷ گزارش گردیده است.

یافته ها

جدول (۱) توزیع فراوانی آزمودنیها بر اساس اطلاعات جمعیت شناختی

متغیر	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۱۶۴
	مرد	۱۱۲
گروه	ریاضی	۱۸
	تجربی	۴۹
	انسانی	۱۸۷
	فنی حرفه ای	۲۲
	دیپلم	۱۲
مدرک تحصیلی	کاردانی	۱۶
	کارشناسی	۱۳۴
	کارشناسی ارشد	۱۰۲
	دکتر	۱۲
	دکتر	۱۲

بر اساس اطلاعات جدول ۱ از بین ۲۷۶ دبیری که در این پژوهش شرکت داشتند، ۱۶۴ نفر زن (۵۹/۴ درصد) و ۱۱۲ نفر مرد (۴۰/۶ درصد) بودند. همچنین ۱۸ نفر (۶/۵ درصد) از این دبیران از گروه ریاضی فیزیک، ۱۸۷ نفر از گروه علوم انسانی (۶۷/۸ درصد)، ۴۹ نفر از گروه علوم تجربی (۱۷/۸ درصد) و ۲۲ نفر از گروه فنی حرفه ای (۸ درصد) بودند. از جهت تحصیلات، در این گروه نمونه ۲۷۶ نفری، تحصیلات ۱۲ نفر دیپلم (۴/۳ درصد)، ۱۶ نفر فوق دیپلم (۵/۸ درصد)، ۱۳۴ نفر لیسانس (۴۸/۶ درصد)، ۱۰۲ نفر فوق لیسانس (۳۷ درصد) و ۱۲ نفر دکتری (۴/۳ درصد) بود.

جدول (۲) شاخص های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	M	SD
خشم و عصبانیت	۳۰/۰۵	۱۱/۵۶
غرور و لذت	۴۷/۵۱	۱۰/۸۵
احساس گناه و شرم	۲۹/۳۲	۸/۱۲
خستگی	۱۸/۷۹	۸/۵۸
آزردگی	۱۲/۰۹	۴/۵۶
مسئولیت پذیری آموزشی	۹۰/۵	۹/۰۲

در جدول ۲ میانگین و انحراف معیار مولفه های هیجان تدریس و مسئولیت پذیری آموزشی نشان داده شده است.

جدول (۳) نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه برای پیش بینی مسئولیت پذیری آموزشی معلمان

منبع تغییرات	MM	df	MS	F	p
پیش بینی	۶۵۷۸۹,۴۶	۵	۶۵۷۰,۶۷۲۳	۷,۶۳	۰,۰۰۶
باقیمانده	۸۷۳۴۵,۰۹	۲۷۱	۵۶۳,۰۱		
کل	۱۵۳۱۳۴,۵۵	۲۷۶			

نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه در جدول ۳ نمایش داده شده است. میزان R^2 برابر با ۰,۲۱ می باشد؛ یعنی ۲۱ درصد واریانس نمرات مسئولیت پذیری آموزشی معلمان از طریق مولفه های هیجان تدریس قابل تبیین است. نتایج تحلیل واریانس نیز حاکی از آن است که هیجان تدریس به طور کلی قادر به پیش بینی مسئولیت پذیری آموزشی معلمان می باشد ($F(۲۷۱,۵)=۷,۶۳, p=۰/۰۰۶$).

جدول ۴) نتایج مربوط به ضرایب رگرسیون مولفه های هیجان تدریس

پیش بین	ضریب رگرسیون B	t	p
خشم و عصبانیت	۰,۷۴	۰,۸۲	۰,۷۶
غرور و لذت	۱,۶۲	۳,۵۱	۰,۰۱
احساس گناه و شرم	۰,۶۳	۰,۹۵	۰,۹۵
خستگی	۰,۸۵	۰,۷۸	۰,۹۱
آزردگی	۰,۹۱	۰,۴۳	۰,۷۲

در جدول ۴ بررسی نقش پیش بینی کنندگی هر یک از مولفه های هیجان تدریس در مسئولیت پذیری آموزشی، نشان داد که فقط مولفه غرور و لذت قادر به پیش بینی میزان مسئولیت پذیری آموزشی معلمان می باشد ($t=۳,۵۱, p=۰,۰۱$).

نتیجه گیری و پیشنهاد

با توجه به نقش هیجان های تدریس معلمان در میزان مسئولیت پذیری آنان، مطالعه حاضر با هدف تبیین مسئولیت پذیری معلمان بر اساس هیجان تدریس انجام شد و این سوال اساسی مطرح گردید که مولفه های هیجان تدریس تا چه میزان قادر به پیش بینی میزان مسئولیت پذیری آموزشی معلمان می باشند؟ نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه نشان داد که هر چند در مجموع، هیجان تدریس قادر به پیش بینی مسئولیت پذیری آموزشی معلمان است اما فقط مولفه غرور و لذت می تواند مسئولیت پذیری آموزشی معلمان را تبیین کند. همسو با این یافته، مطالعه ای در زمینه هیجان معلم در کلاس و درگیری دانش آموزان، نظم و انضباط و ارتباط بین فردی معلم و دانش آموز حاکی از آن بود که ارتباط بین فردی معلمان و دانش آموزان قویترین پیشبینی کننده مثبت برای موفقیت تدریس یک معلم است. لذا، هیجان های می تواند سایر فاکتورهای مربوط به آموزش معلم و تدریس او را تحت تاثیر قرار دهند (هاگنا، ۲۰۱۵).

طبق نظر لائورمن و همکاران (۲۰۱۳) معلمانی که دانش آموزان آنها توانمند و باانگیزه هستند و والدین دانش آموزان، صادق، قابل اعتماد و حمایت کننده یادگیری هستند، چون احساس لذت و غرور میکنند، لذا تمایل بیشتری برای پذیرش مسئولیت دارند و بنابراین در حوزه های مختلف مسئولیت پذیری اعم از انگیزش دادن به دانش آموز، ارتباط با او و تلاش برای موفقیت دانش آموزان، نمرات بیشتری کسب میکنند. در همین زمینه، ویلاویسنسیو (۲۰۱۱) بیان میدارد که هیجان تدریس نقش بازخوردی، انگیزشی و بازدارنده را در کلاس درس ایفا نموده و هیجان های معلم علاوه بر اینکه در ایجاد انگیزش درونی و بیرونی دانش آموزان اهمیت دارد؛ می تواند مسئولیت معلم در قبال ارتباط با فراگیران و

مسئولیت پذیری او در زمینه تدریس را تحت تاثیر قرار دهد. همانگونه که در مطالعه بکر و همکاران (۲۰۱۴) نقش هیجان تدریس معلم در میزان انگیزش دانش آموزان به اثبات رسیده است.

با توجه به یافته های به دست آمده، پیشنهاد میشود که نظام آموزش و پرورش و والدین دانش آموزان با همکاری هر چه بیشتر با معلم، موجبات لذت و غرور را در وی ایجاد کنند تا میزان مسئولیت پذیری معلم در زمینه های مختلف افزایش یابد. لازم به ذکر است که پژوهش حاضر بر روی معلمان متوسطه شهر زابل صورت پذیرفته و همچنین تفاوت های جنسیتی در این پژوهش مد نظر قرار نگرفته و این پژوهش فقط در یک منطقه جغرافیایی انجام شده است، بنابراین پیشنهاد میگردد پژوهش های دیگری با معلمان مقاطع دیگر و با در نظر گرفتن تفاوت های جنسیتی و در مناطق دیگر انجام شود تا تعمیم پذیری پژوهش افزایش یابد.

منابع

- چگینی، طوبی، لواسانی، مسعود. (۱۳۹۷). مسئولیت پذیری شخصی و هیجان های تدریس در معلمان: نقش واسطه ای خوش بینی آموزشی. *نوآوری های آموزشی*. ۱۷ (۲): ۷-۲۷.
- Atmaca, Çağla., Rızaoğlu, Filiz., Türkdöğän, Turgut., Yaylı, Demet. (2020). An emotion focused approach in predicting teacher burnout and job satisfaction. *Teaching and Teacher Education*, 90: 103-125.
- Becker, E., Goetz, T., Morger, V. (2014). How important are teachers' emotions in class for their students' emotions and motivation above and beyond cognitive activating instruction. *Personality and Individual Differences*, 60, 33-49.
- Chen, J. (2016). Understanding teacher emotions: The development of a teacher emotion inventory. *Teaching and Teacher Education*, 55, 68-77.
- Eckland, Nathaniel S., Berenbaum, Howard. (2020). Emotional Awareness in Daily Life: Exploring its Potential Role in Repetitive Thinking and Healthy Coping. *Behavior Therapy*, In press, journal pre-proof Available online 22 April 2020.
- Frenzel, Anne C., Pekrun, Reinhard., Goetz, Thomas., Daniels, Lia M., Klassen, Robert M. (2016). Measuring Teachers' enjoyment, anger, and anxiety: The Teacher Emotions Scales (TES). *Contemporary Educational Psychology*, 46: 148-163.
- Hagenaue, G. (2015). Teacher emotion in the classroom: association with students' engagement, classroom discipline and the interpersonal relationship. *European journal of psychology of education*, 30 (4): 385-430.
- Halvorsen. A. Lee, V., Andrade, F. (2009). A method-method study of teachers' attitudes about teaching in urban and low-income schools. *Urban education*, 44 (2): 181-224.
- Hascher, Tina., Hagenauer, Gerda. (2016). Openness to theory and its importance for pre-service teachers' self-efficacy, emotions, and classroom behaviour in the teaching practicum. *International Journal of Educational Research*, 77: 15-25.
- Hernández-Amorós, María J., Urrea-Solano, María E. (2017). Working with Emotions in the Classroom: Future Teachers' Attitudes and Education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 23: 511-519.
- Jiang, Jingwen., Vauras, Marja., Volet, Simone., Wang, Yili. (2016). Teachers' emotions and emotion regulation strategies: Self- and students' perceptions. *Teaching and Teacher Education*, 54: 22-31.
- Lauermann, F. Karabenick, S.A. (2013). The meaning and measure of teachers sense' of responsibility for comes educational. *Teaching and teacher education*, 30: 13-26.

- Liu, Zhen-Tao., Xie, Qiao., Wu, Min., Cao, Wei-Hua., Mao, Jun-Wei . (2018). Speech emotion recognition based on an improved brain emotion learning model. *Neurocomputing*, 30: 145-156.
- Lohbeck, Annette., Hagenauer, Gerda., Frenzel, Anne C. (2018). Teachers' self-concepts and emotions: Conceptualization and relations. *Teaching and Teacher Education*, 70: 111-120.
- O'Connor, Kate Eliza. (2008). "You choose to care": Teachers, emotions and professional identity. *Teaching and Teacher Education*, 24 (1): 117-126.
- Ruiter, Janneke A. de., Poorthuis, Astrid M. G., Koomen, Helma M. Y. (2019). Relevant classroom events for teachers: A study of student characteristics, student behaviors, and associated teacher emotions. *Teaching and Teacher Education*, 86: 82099.
- Villavicencio, F. T. (2010). The development and validation of the emotionality in teaching scale (ETS). *Educational Measurement and Evaluation Review*, 2: 6-23. Wang, Shanshan., Zheng, Xinmin. (2020). Emotions in Second Language Teaching: Theory, Research and Teacher Education. *Emotion, Space and Society*, 34: 16-35.